

pedig a marxizmus módszerével felfedhetők és fel vannak fedve, tudjuk, hogy a korszerű problémák egyuttal osztályszerű problémák is. A társadalom átalakítása nem lehet az egész társadalom feladata. Az egységes társadalom a multtá érett viszonyok megörökítésében érdekelt osztály korszerűtlen fikciója. A társadalom osztályokra szakadt. Ezek közül pedig csak a negyedik rend és a gazdasági fejlődés dinamikája folytán hozzásodródott városi és falusi dolgozó középrétegek vannak érdekelve a gazdasági szerkezetben rejlő ellentétek felkutatásában és megoldásában. Osztályszerűség és korszerűség tehát a marxi dialektika szempontjából nem ellentétes fogalmak, hanem maradéktalanul fedik egymást. Attól sem kell éppen ezért tartanunk, hogy a korszerűség hangoztatása tétlenséghez, sorsmegnyugvó csodaváráshoz vezet. A történelmi fejlődés törvényei azt mutatják, hogy a kiérett gazdasági ellentmondások nem eredményeznek gépiesen társadalmi átalakulásokat. Csak a progresszív fejlődésben érdekelt osztály tevőleges és tudatos visszahatása oldhatja meg azokat.

Semmi okunk nincs hát arra, hogy a korszerűség szó használatától visszariadjunk és a különféle reakciós irányok „hamis tudaton“, sok esetben akartan hamis tudaton felépülő társadalmi demagógiájának engedményeket tegyünk. A korszerűség egyuttal: osztályszerűség. Csak az korszerű, ami egyuttal osztályszerű és pártos is. A marxista ideológusok feladata az, hogy a korszerűség és osztályszerűség helyes viszonyának meghamisítására, a két fogalom idealista vgy eklektikus szembeállítására irányuló kísérletek ellen fellépjenek.

(Pozsony)

Kovács Károly

EGY MAI FASISZTA REGÉNY. Ez a regény¹ nem azért érdekes, mert a legnagyobb olasz irodalmi díjjal: az idei *Viareggio*-prémiummal tüntették ki. Az irodalmi díjak kiosztásánál Itáliában már réggen nem a művek irodalmi értéke az irányadó, mégis e regény elolvasása után csodálkozva kérdezzük: hát lehetséges, hogy állítólagos propagandaérdemek jutalmazására ennyire sutba lehessen dobni minden esztétikai értékelést? *Állítólagos* propaganda-érdemekről beszélünk, mert mint ez a példa is mutatja, rossz irodalom sohasem lehet jó propaganda.

Ha mégis foglalkozunk e regénnyel, az csak azért történik, hogy megállapíthassuk: milyen az az irodalmi munka, mely a fasizmus legutóbbi szakaszát reprezentálja? Ha irodalmi érték híján tisztán csak propagandisztikus megfontolásból tüntették ki ezt a regényt, úgy annak valami nyomós okának kell lenni. Az olasz fasizmus annyi hiábavaló kísérletezés után végre megtalálta volna azt a munkát, melyet művészeti kifejezőjének ismer el? Ugy látszik igen; sőt: a 14. életévébe lépő fasizmus legújabb ideológiai változásának, illetve taktikájának hű tükörképe. De nézzük meg közelebbről.

A „magányos ember“ (a regény címének magyar fordítása) egy anarchista, aki 15 évi emigráció után visszatér Rómába. Ez a papiros-anarchista tele van lázadással, éhséggel és bosszúvágygal, amikor le száll a Termini-i állomáson. Első útja egy volt elvbarátjához vezet, aki szívélyesen fogadja, ám az első mondatok után emberünk meglepetéssel állapítja meg, hogy barátja a távollét éve alatt alaposan „megváltozott“. Ezt a „változást“ később mindazokon észreveszi, akikkel dolga akad, főleg régi elvbarátain, akik mellestleg mondva, kivétel nélkül intellektüelek. Mondanunk sem kell, hogy ez a „változás“ mit jelent. Csodálkozása csak nő, amikor megállapítja, hogy a polgárságról mindany-

nyian a régi gyűlölet hangján beszélnek, de ugyanakkor a fasizmus vezérére a saját emberüknek tartják. Ezekután hősünk vagy 200 oldalon keresztül egyre kevesebbet lázadozik és egyre többet csodálkozik, míg végül is az utolsó oldalon ő is „megtér.“ S bár ez a „megtérés“ már a regény elején is előrelátható, az író mindvégig igyekszik a hőst, mint „rebellist“ beállítani; s a végén is csak szimbólikusan jelzi nagy elhatározását. Hősünk akaratlanul valami népgyűlésen találja magát, ahol a nemrégiben még gyűlölt Vezért is szemtől-szembe láthatja; a tömeg lelkesedése őt is elragadja és egy mellette álló kis „Balillát“, aki sir, mert nem láthatja a nép bálványát, a vállára emel és ő maga is könnyes szemekkel hallgatja a „felszabadító szavakat“.

A mondanivaló szegénysége és naivitása már a rövid összefoglalásból is kiderül. De minket most nem ez érdekel. Ez a regény az első irodalmi kísérlet arra, hogy a fasizmusnak még máig is ellenálló intellektüeleket megnyerje az uralmon lévő iránynak. Hogyan véli a regényíró ezt a célját elérni? Részben úgy, hogy a revolutív eszméket, mint túlhaladott, értelmét vesztett teóriákat mutatja be, részben pedig úgy állítva be a dolgokat, mintha mindazt, ami ezekből az eszmékből jó és használható, a fasizmus már mind megvalósította volna. A szerző szántszándékkal mutat be egy individuális anarchistát, mint a „régiszmék“ képviselőjét, mert az anarchizmus a legkönnyebben támadható s individualizmusa szembeállítható a „kollektív“ fasizmussal. Az az egyenlőtlen párbaj, melyet szerző jóvoltából hősünk a fasizmussal szemben megvív természetesen nemcsak az anarchista ideálokat hivatott hamis színben feltüntetni, nevetségessé tenni és megdönteni, de mindazokat a szellemi és politikai áramlatokat is, melyek a fasizmus-sal élesen szembeállnak, elsősorban a szocializmust. Emellett az átlátszó irodalmi fogás mellett nem hanyagolható el egy másik ugyancsak átlátszó törekvés, mely arra irányul, hogy a revolúciós intelligenciát fasiszta álrevolúciós frázisokkal megnyerje az uralkodó irány részére, mondván: mi is forradalmárok vagyunk, mi is ellenségei vagyunk a tőkés világnak, tehát nektek is nálunk van a helyetek! Megjegyzendő, hogy az ilyen elgondolások alig pár évvel ezelőtt elképzelhetetlenek lettek volna a fasizmuson belül és ez a tendencia, melynek az itt tárgyalt regény első irodalmi manifesztációja egyenes következménye a fasizmus legújabb taktikájának, mely a negyedik rendhez appellál. Ez a taktikai elkanyarodás a fasizmus vezetőjének két évvel ezelőtti kijelentésével kezdődött: „Andare decisamente verso il popolo“ (Határozottan a népi irányban menetelni) és tart a mai napig is; olasz hivatalos körök a legutóbbi eseményekkel kapcsolatban is állandóan ebben a szellemben nyilatkoznak. Hogy ez az „irányváltás“ csak látszólagos, az nyilvánvaló; ugyanakkor azonban ez a tény a fasiszta ideológia súlyos válságának tüneteként jelentkezik. Ebből a szempontból a regény felette tanulságos. Valóban: nem jó börtön lehet az a fasizmus, melynek a rebellis anarchistákra, a fegyelmezetlen intellektüelekre és a gyűlölt szocialistákra van szüksége. A fasizmus ellenfelei eddig az irodalomban is csak, mint javíthatatlan gonosztevők és gyógyíthatatlan örültek szerepeltek! Ma már, hogy megnyerjék a fasizmus részére ezeket az elemeket, a regény egy anarchistából fasisztává vedlett szereplője így beszél: „A kapitalizmus? Az éjszaka sötétje borul már a kapitalista világrendre; tudod ki mondta ki ezt a mondatot? A válság a rendszer-

¹Mario Massa: Uomo solo. Premio Viareggio. Edizioni Circoli, Roma 1935. — ²Mussolini szavai (M. B.)

ben van, egy magasabb szociális rend felé kell haladnunk: tudod ki beszélt így a néphez? És tudod mit jelent ez? Azt jelenti, hogy a polgári kapitalista mentalitás súlyosan téved, ha azt hiszi, hogy a fasizmus az ő büzlő hullájukat jött megmenteni. A forradalom fejlődése egy teljesen új társadalmi berendezkedés felé vezet, ahol nem lesz hely a kapitalizmus részére. Te azt mondd erre, hogy még mindig vannak olyanok, akik autón járnak és olyanok, akik éheznek. Tud meg hát, hogy eljön még az a nap, amikor megkérdezzük az autósoktól, hogy milyen munkával szerezték meg autójukat...“ Az ember valósággal elámul: fasiszta író beszél így? Igen. De mond még egyebeket is. „Oroszországról mersz beszélni? — mondja a regény egy másik „megtért“ szereplője — éppen Oroszországról? Arról az Oroszországról, ahol a szabadság nevében megkötötték a nép kezét-lábát? Mit akarsz itt előttem dicsérni? A hat négyzetméteres lakóhelyeket s a kenyérjegyeket? Mintha valaki a börtön szépségeiről akarna áradozni! A munkások talán szabadok, ha engedik, hogy pár bűdös zsidó láncokat rakjon rájuk? Gondold el: mit jelent a zsidók rabszolgáivá lenni! Én nem akarok vitatkozni a bolsevizmusról, én intellektuel vagyok, tehát individualista, szóval ezer kilométerre a kommunizmustól. De a zsidókról nem akarok tudni! Kár, hogy Itáliában e tetvek (sic!) még élőködnek rajtuk és szívják a vérünket...“ Uj hang ez is, teljesen új hang a fasizmusban és irodalmában. Mit jelent ez a kapkodás? Hol a sarló és kalapács, hol meg a horogkereszt tűnik fel a fascio mögül. Igen. Már ennyire elvesztették a fejüket.

Mária Béla

A RAGON KÜZDELME A REALIZMUSÉRT. Egy francia szürrealista költő, akiben anarchikus lázadás és fölény, kiábrándultság és romantika színes zürzavarban kavarg, 1930 őszén kiutazik Oroszországba. Nem globetrotter és nem zarándok; se túlságos kíváncsiságot, se megilletődést nem érez, s nem hiszi, hogy egy utazás, akár Oroszországba is, sokat jelenthet az életben. Háborúutáni párizsi fiatalember, akit minden lázongás ellenére kissé meglegyintett annak a polgári kiábrándultságnak a szele, mellyel Paul Morand híres felkiáltása száll: Rien que la terre: A földgolyó, — semmi egyéb... Nyilván költőnk is így érezte. Csakhogy vannak dolgok, amik váratlanabbak a tüneménynél és vakmerőbbek a képzeletnél. A költő, akinek képzeletében úgy fészkelődött a „forradalom“, mint Napoleon katonáinak hátizsákjában a marsallbot, gyors valóságraébredő leckét kap, s ép' a megvalósulás tényeitől, melyek felülmulják elképzeléseit. De nem jól mondtuk. Ez az utazás nem pusztán lecke volt a költő számára, hanem élmény. Olyan élmény, amely erősebb átélőjénél és erejével megváltoztatja életét. Mert Louis Aragonnal ez történt. Esetére igazán illik a kitűnő mondás, hogy ha nem a szocializmus ténye volna, csoda lenne. Ő maga azoknak a börtöntölteléknek, elbukott embereknek az esetéhez hasonlítja a magáét, akik a híres Bjelomorsztroj, a Fehér- és Balti-tenger közti csatorna lelkes munkálataiban nyerték vissza emberségüket és ismerték fel életük további értelmét. „Oroszország az Európából érkező utas számára valóságos szellemi Bjelomorsztroj“, — írja megnyerő ötlettel. A társadalmi alkotás realizmusa, — melyben az emberek külső körülményeikkel együtt benső természetüket is megváltoztatják, — elhomályosítja Aragon szürrealista, alanyi forradalmiságát. A kollektív építőmunka távlatai különbet hirtelnek a csapongó képzeletnél és Aragon felfogja e hirtelés értelmét. Hazajövet ugyan még feszeng, szinte maga előtt is rösteli a rendkívüli benyomást, a multja húzza vissza, riadozik az újatvállalás terhétől, de aztán dönt — régi mivolta ellen, s rövidesen nem